

Lövön - en central ö i östra Hjälmaren

Av Kjell-Ove Matsson

När isen från senaste istiden smälte undan utgjorde Hjälmaren och Mälaren ett enda vattenområde, en havsvik till Östersjön (Littorinahavet). Genom landhöjningen har två sjöar bildats, Hjälmaren och Mälaren.

Hjälmaren ligger 23 meter över Mälarens nivå, och avvattnas till Mälaren genom Eskilstunaån. Två äldre kartor över Hjälmaren finns på Krigsarkivets kartavdelning där också Eskilstunaån finns med.

Den äldsta kartan är daterad år 1626 (Topografiska Kartor - Sverige XX:7), medan den yngre är odaterad, (Sjökarteverket - Hydrografiska kartor Litt. XXII No 1), men kan hänföras till 1740-talet.

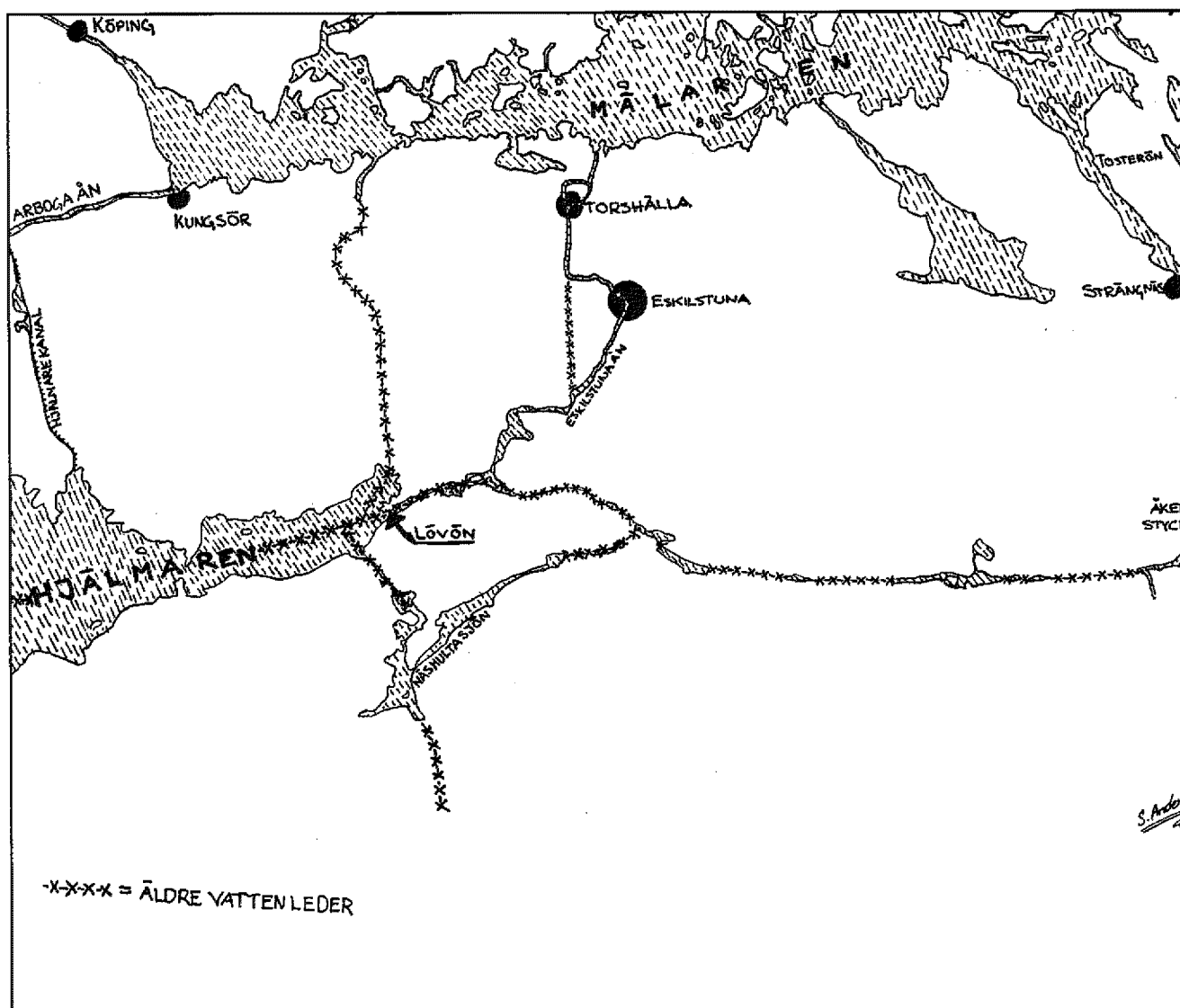
Eskilstunaån har tidigare haft ett annat lopp via Ekebyleden, som numera är torrlagd. Enbart Borsöknabäcken påminner i dag om den gamla sträckningen. Ekebyleden sträckte sig från en punkt strax SV Skogstorp och i rak N riktning och går ut i nuvarande Eskilstunaån strax N om Ekeby Gård.

De sakkunnige har spekulerat i (hypotes?) att Hjälmaren haft ytterligare en ännu äldre avvattnings på okänd plats och att Eskilstunaån (sträckning 2-3: Ekebyleden och Eskilstunaån) bildats efter att Kviksundsåsen genombrutits vid Husby-Rekarne.

På 1626 års karta framgår en helt klar avvattnings från Bondeka i nord-östra Hjälmaren i nordlig riktning med utlopp i Brobyviken, (fjärden Galten) i Mälaren. Vid Bondeka fanns fram till "Den stora Hjälmarsänkningen" på 1880-talet, då sjön sänktes med 6 fot (1.8 meter), Apalsjön.

Från Apalsjöns N ände ledde denna avvattnings. Avvattningen existerar fortfarande genom ett dike från Hjälmaren genom f.d. Apalsjön och fortsätter norrut genom skogen som Apalsjökanalen (ett rejält kronrike) och utmynnar i Brobyviken.

I den yngre Hjälmarekartan (1740-talet) noteras på Löfön "Racerad krog". Denna Löfön är nu yttre delen av en halvö i SV riktning från Varsta gård i Gillberga socken. Halvön består av två stycken hopväxta öar; Ön och Lövön.

Vid ett besök på Lövön i januari 1990 återfanns inledningsvis grunden till den "Racerade krogen". Grunden är 7 x 9 meter och är 0.5 meter hög. Källaren har valvtak, vilket ligger ner-rasat i grunden. Ytterligare en grund med kvarstående skorstenstock finns alldeles intill den "Racade krogen".

I skorstensputsen är årtalet 1875 inslaget. Sannolikt bostad för en sentida torpare, småbrukare eller fiskare.

På Lövöns södra sida mot Hydevadsströmmen finns stensatta bryggor och grunder till ett flertal bodar från tiden före "Den stora Hjälmarsänkningen" på 1880-talet, då sjön sänktes med 6 fot. Husgrunder och eldstäder har iakttagits i marken på öns högre delar. Sannolika bryggrester finns kvar på öns femmetersnivå. (bronsålder?)

I den närbelägna Kopparviken (österut i Hydevadsströmmen) finns även en stensatt hamn i den gamla vattennivån (+ 6 fot) med husgrunder i anslutning därtill.

Lövöns belägenhet

Fram till början av 1600-talet (då Karl IX:s kanal var klar) var allt gods från Örebro och dess bergslag tvunget att lossas i östra Hjälmaren (hittills okänt var) för att med ox och vagn köras till Torshälla, eller vid kraftigt vattenflöde, ända ut till Ängsholmen vid Torshällaåns mynning i Mälaren, för vidare transport.

Ett visst godsflöde fanns till hamnarna vid Skogstorp, Skjulsta, Tunafors och Torshälla, men det mesta godset gick till Torshälla för vidare transport.

Hypotes

Sannolikt skedde omlastning vid Lövön och senare vid Kopparviken. Man kan se Lövöns strategiska läge som omlastningsplats, mötes- och marknadsplats, placerat som navet i ett stort hjul:

- Leden Bondeka - Apalsjön - Brobyviken i nordlig riktning.

- Dagens Eskilstunaå, med Ekebyleden, i nordostlig riktning.
- Tandaleden i östlig riktning med utlopp i Gripsholmsviken.
- En sydlig färdled via Näshultasjön - Båven - Nyköpingsån.
- Örebro med dess bergslag i västlig riktning.

En fornborg med kulturlager finns på Hydevadsströmmens södra sida i jämnhöjd med Lövön.

Lövön, och kanske även Kopparviken, torde ha varit en viktig omlastnings- förråds och måhända även mötes/marknadsplats åtminstone fram till mitten av 1600-talet för att därefter helt förlora sin betydelse och glömmas bort, detta till stor del beroende på Karl IX:s -och senare Hjälmare kanals tillkomst.

Tilläggas kan också att RAÄ:s inventarer inte ens varit på platsen. Inga noteringar finns om området i ATA.